

Forslag til bevaringsplan Bodø kirkegård

Bodø kirkelige fellesråd

Dokumentinformasjon:

Oppdragsgiver: Bodø kirkelige fellesråd

Rapportnavn: «Forslag til bevaringsplan for Bodø kirkegård»

Utgave/dato: 1.september 2016

Oppdrag: 609025-01

Grunnlag: Verneplan utarbeidet av Verneplangruppa utnevnt av Bodø kirkelige fellesråd

Oppdragsleder: Rannveig Søndergaard Holm

Medarbeider: Åse Marit Rudlang Flesseberg

Kvalitetskontroll: Aud Wefald

Asplan Viak AS

Innhold

Innledning	5
Kort stilhistorikk	7
Forslag til bevaring Bodø kirkegård	9
Konsekvenser av planen	21
Framtidig bruk av graver med bevaringsverdig gravutstyr	23
Gravminner uten bevaringsverdi innenfor bevaringsområdet	23
Restaurering av gravutstyr	25
Kilder	27

Innledning

Ingen gravplasser er like; lokale variasjoner, naturforhold, alder, bruksmåte og utforming varierer fra sted til sted. Derfor må individuelle vurderinger alltid ligge til grunn ved utarbeidelse av bevaringsstrategi. Denne rapporten er en av to rapporter utarbeidet på samme tid. Denne rapporten omhandler Bodø kirkegård og den andre Bodin kirkegård. Tankesett og prinsipper kan videreføres til andre gravplasser, men vurderinger må gjøres på hver enkelt gravplass.

I Bodø har det hittil vært lite tradisjon for gjenbruk av graver blant annet pga. kaldere klima og sen nedbrytningsprosess. Bodin og Bodø gravplasser har derfor et stort antall gamle gravminner eldre enn 60 år, mange med tilsvarende verdi og kvalitet. Samtidig er det et behov for å finne ledig gravplassareal, og det er ønske om å se på gjenbruk av graver. I motsetning til tidligere tider, da det var mye ledig areal og liten begrensning på å ta i bruk nytt areal, er det i dag kostbart å bygge nye gravplasser og egnet areal er ofte landbruksarealer som er underlagt jordvern. Fordelene ved å gjenbruke graver er derfor flere.

Vår oppgave har vært å finne ut hvordan man kan ivareta kulturminnene på en forsvarlig måte og samtidig friggi sammenhengende områder for ny bruk.

Eksisterende registreringer utført av Verneplangruppa har vært et viktig utgangspunkt for arbeidet, men vurderingen av hvilke gravminner som er aktuelle for bevaring er gjort på selvstendig grunnlag. Kapittelet «Bevaringsarbeid på kirkegårder» i boken «Kirkegården - et levende kulturminne» og boken «Gravminner gjennom tusen år» har vært litteraturkilder. De eldste gravkvartalene, kvartal 1-26, 27-52 og 54-65 i den vestlige delen av gravplassen, er de som har vært vurdert med hensyn til bevaring. Vi har lagt ved et forslag til forskrifter som kan vedtas se §11. Særbestemmelser for bevaring av grav / gravsted på Bodø kirkegård, kvartal 27-52.

Kort historikk

Bodø kirkegård ble tatt i bruk i 1902 og kvartalene 1-65 ble tatt i bruk suksessivt fram til den ble utvidet i 1939. Da ble kvartalene øst for adkomstveien lagt ut, senere er gravplassen utvidet nordover i 1967 og østover i 1995. Hele gravplassens historie er derfor lett lesbar i alle kvartalene på hele gravplassen.

Forutsetninger

Ved gjenbruk av graver er det viktig å sikre at gravplassens historie ivaretas, men det betyr ikke at alle eldre gravminner må bevares. Mange steder i landet vil det være naturlig å bevare alt, fordi det er så få gravminner av eldre dato. For Bodø og Bodin kirkegårder er dette ikke tilfelle, her befinner det seg en stor mengde eldre gravminner. I slike tilfeller velger man ut *et representativt utvalg*, et utvalg gravminner som representerer hele perioden gravplassen har vært i bruk

og i den grad det er mulig; alle lag av samfunnet. Dette har også vært målet for vårt arbeid.

Bevaring av gravminner i gravmiljø kontra bevaring av enkeltstående gravminner

Der flere eldre gravminner står sammen eller kan oppleves i sammenheng danner de et gravmiljø. Når gravminner står samlet i et gravmiljø er det lettere å oppfatte at gravminnene har en viss alder, at de skiller seg fra moderne gravminner og at det er kulturminner.

Bevaring av gravmiljøer vil også ivareta en eldre gravstruktur der gravene ofte var mindre enn dagens standard krever. I tillegg vil etablert vegetasjon bli ivaretatt, f.eks. trær, og tilføre kulturmiljøene ytterligere opplevelsesverdi. Vegetasjon og gangstier vil kunne forsterke opplevelsen av et gravmiljø og sammenheng med omgivelsene inngår som en del av vurderingen av avgrensningen.

Bevaring av enkeltstående gravminner er mer utfordrende. Dersom bevaringen skal ha en hensikt må det fremgå klart at gravminnet er gammelt og bevaringsverdig. Alder over 60 år alene betyr ikke at gravminnet er lesbart som et kulturminne. De eldre, høyreste gravminnene skiller seg ut i form og høyde og vil klart fremstå som eldre, mens mindre gravminner og spesielt de yngste bør ha tilleggskriterier for å vurderes til bevaring. Et slikt tilleggskriterium kan for eksempel være at det er unikt.

Vi forsøker derfor primært å bevare det representative utvalget gravminner i sammenhengende miljøer, mens enkeltstående gravminner foreslås bevart der de er unike eller det klart fremgår at de har høy alder.

Øverst: fra perioden fram til ca.1930. Nederst: fra perioden 1930 - 1956. Begge bildene er fra kvartal 27-52.

Kort stilhistorikk

Vi tar for oss epokene som er representert på Bodø kirkegård. Epokenes kan deles inn i under-epoker, men vi har valgt denne inndelingen da det skjedde et klart stilskifte.

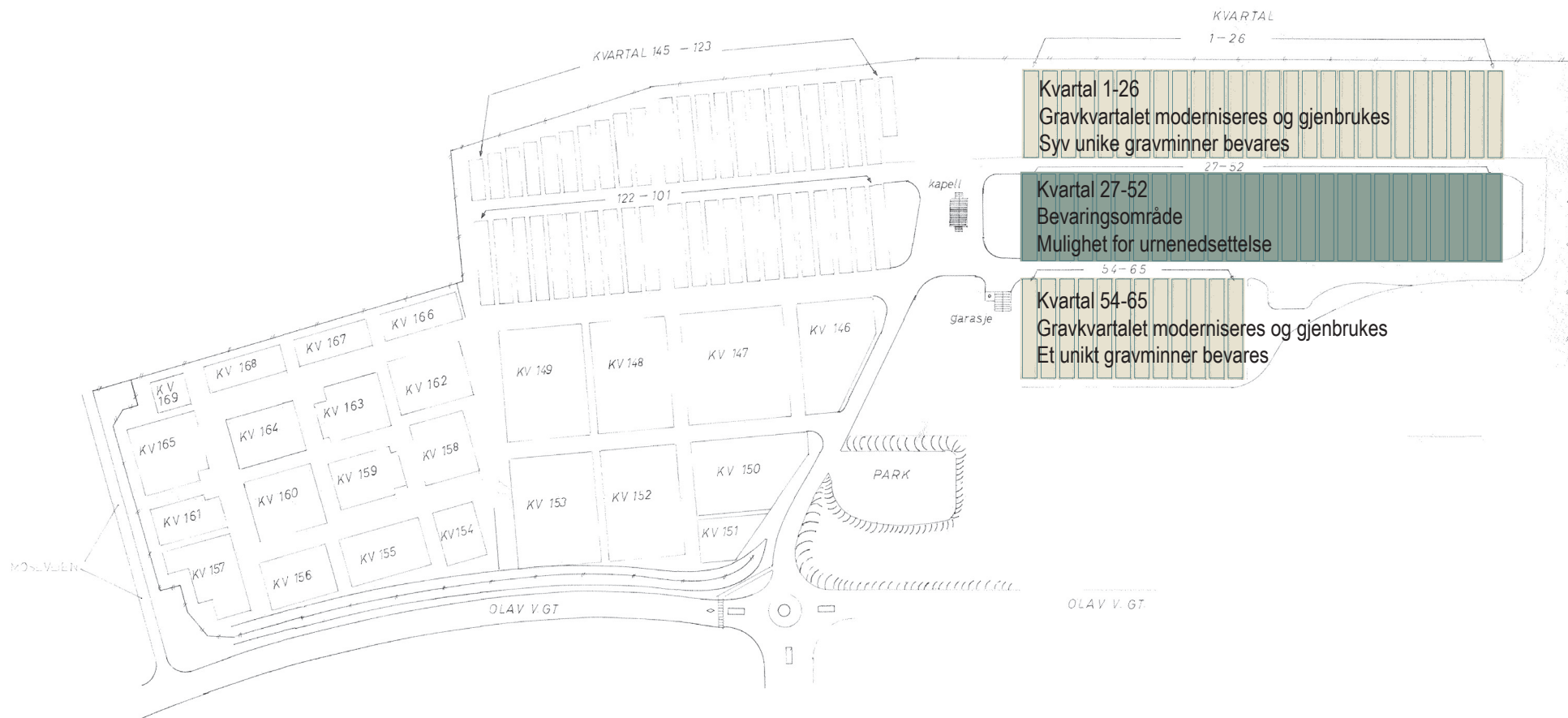
Perioden - fram til ca. 1930

På Bodø kirkegård finnes det både obelisker, steler, jernkors og gravplater fra perioden. Gravminnene er ofte høyreiste og med klassisistiske stilidealer og mange ligger på store familiegravsteder. Her finnes det flere eksempler på innrammede familiegravsteder, både med gjerde og steinramme. De store gravminnene representerer den rikeste delen av befolkningen. Den alminnelige bodøværing hadde enklere gravminner, men også disse var stående i format, som regel av lys stein. Vi finner både middels høye og relativt små steler med spiss topp fra perioden og buede høyreiste med kulet bakside. Fra perioden er det også bevart trekors, noe som må regnes som uvanlig.

1930 - 1956 (60 år alder = nedre grense for vurdering av bevaring)

Rundt 1930 skjer det et stilskifte og mørke steinarter overtar og blir etter hvert tilnærmet enerådende som materiale. Gravminnene blir lave og liggende. Denne perioden er svært lang og samtidig gikk produksjonen av gravsteiner fra å være et håndverk til å bli en industri. Maskinell produksjon ga flere muligheter til utforming og perioden preges av stor variasjon i form og utsmykning, fra jugendstilens mykere former til art decoens geometriske former og til slutt stein med hugget dekor i overflaten, men felles for perioden er at gravminnene i hovedsak har liggende format og er utformet i mørk stein.

BODØ KIRKEGÅRD

Forslag til bevaring Bodø kirkegård

Løsningsforlag for kulturminner/kulturmiljø på Bodø kirkegård

Bodø kirkegård har ett helhetlig bevart gravmiljø i kvartal 27-52. Her er gravminner fra hele bevaringsepoken fra gravplassen ble tatt i bruk og opp til 1956 da grensen for vurdering av bevaring er definert etter lovverket. Området inneholder noen nyere gravminner, men så få at det i liten grad påvirker inntrykket av gravmiljøet. Gravmiljøet ivaretar derfor stilmessig hele bevaringsperioden.

I tillegg finner vi en del eldre gravminner på kvartal 1-26 og på kvartal 54-65. Her foreslår vi kun bevaring av enkeltgravminner som er unike og som ikke ivaretas i gravmiljøet på kvartal 27-52. Dette utgjør til sammen 8 gravminner.

Utover dette finnes det også eldre gravminner andre steder på kirkegården, men typene er ivaretatt innenfor gravmiljøet på kvartal 27-52, og disse foreslås derfor ikke til bevart.

Unike gravminner som foreslås vernet på kvartal 1-26.

Kvartal 1-26 og kvartal 54-65

Innenfor kvartal 1-26 og kvartal 54-65 bevares kun gravminner som ikke ivaretas innenfor bevaringsområdet, og som ikke forekommer på Bodin kirkegård. Disse blir stående på sin opprinnelige plassering. Bildene på dette oppslaget viser de unike gravminnene som foreslås bevart på kvartal 1-26 og kvartal 54-65.

Gravminnene måles inn digitalt som grunnlag for utarbeidelse av ny gravplan og ny landskapsplan.

Unikt gravminne som foreslås vernet på kvartal 54-65.

Unikt gravminne som foreslås vernet på kvartal 1-26.

Gravminnene på kvartal 54-65 27-52 har stor variasjon.

Kvartal 27-52

Innenfor kvartal 27-52 danner vegetasjon og gravminner fra hele bevaringsperioden til sammen et helhetlig gravmiljø med svært høy estetisk kvalitet. Området inneholder både enkeltgraver og familiegravsteder med gravramme og inngjerding. Gravminnene har stor variasjon, med en stor mengde obelisker og steler, sammen med enklere gravminner som oppreiste, buede gravminner med kuleformet bakside. I den vestre delen er et større antall lave og mørke gravminner representative for den siste bevaringsperioden. Gravmiljøet viser et stort spenn i gravminner og fremstår samtidig som svært helhetlig og autentisk.

Ødelagte gravminner innenfor området, som ikke lar seg reparere, fjernes (er forvitret, mangler deler el.) - mens de resterende gravminnene får stå. Gravminnene på kvartal 27-52 må påregnes løpende ressurser hvert år mht. vedlikehold.

Vegetasjon og gravminner danner til sammen et helhetlig gravmiljø.

Vegetasjonen i kvartal 27-52

Vegetasjonen er en svært viktig del av gravmiljøet og opprettholdelse av denne er vesentlig for bevaring av gravmiljøet. Det anbefales at man gjør en tilstandsvurdering av vegetasjonen og vurderer om noe må fjernes. Der vegetasjon fjernes, eller det mangler trær suppleres det med nye som med tiden vil erstatte de gamle. Det anbefales en suksessiv utbytting av vegetasjonen slik at gravmiljøets karakter får en kontinuitet.

I kvartal 27-52 er det rester av akeleier som har sådd seg tilfeldig omkring. Akeleier kan en se rester av på mange gravplasser i Nordland. Antagelig har dette vært en plante som har vært mye brukt tilbake i tid. Ved de bevarte gravminnene vil det ikke komme noen å plante blomster til minne om den døde. For å tilbakeføre noe av den frodige stemningen som det tidligere var her, foreslås det at det plantes akeleier omkring trær og andre steder hvor det er mindre tråkk. Det er også mulig å så akeleier i bakkant av gravminnene slik at en fremdeles kan lese navneinskrripsjonene. På Alstahaug kirkegård i Nordland kan en se dette gjort. Blomstene på de lange bare stilkene svever over gravminnene og danner et helhetlig blomstrende uttrykk.

Akeleie som svever over gravminnet.

Samspill mellom trær og gravminner.

Innimellom er det åpne partier med mulighet for urnedsettelse.

Mulighet for urnenedsettelse i kvartal 27-52

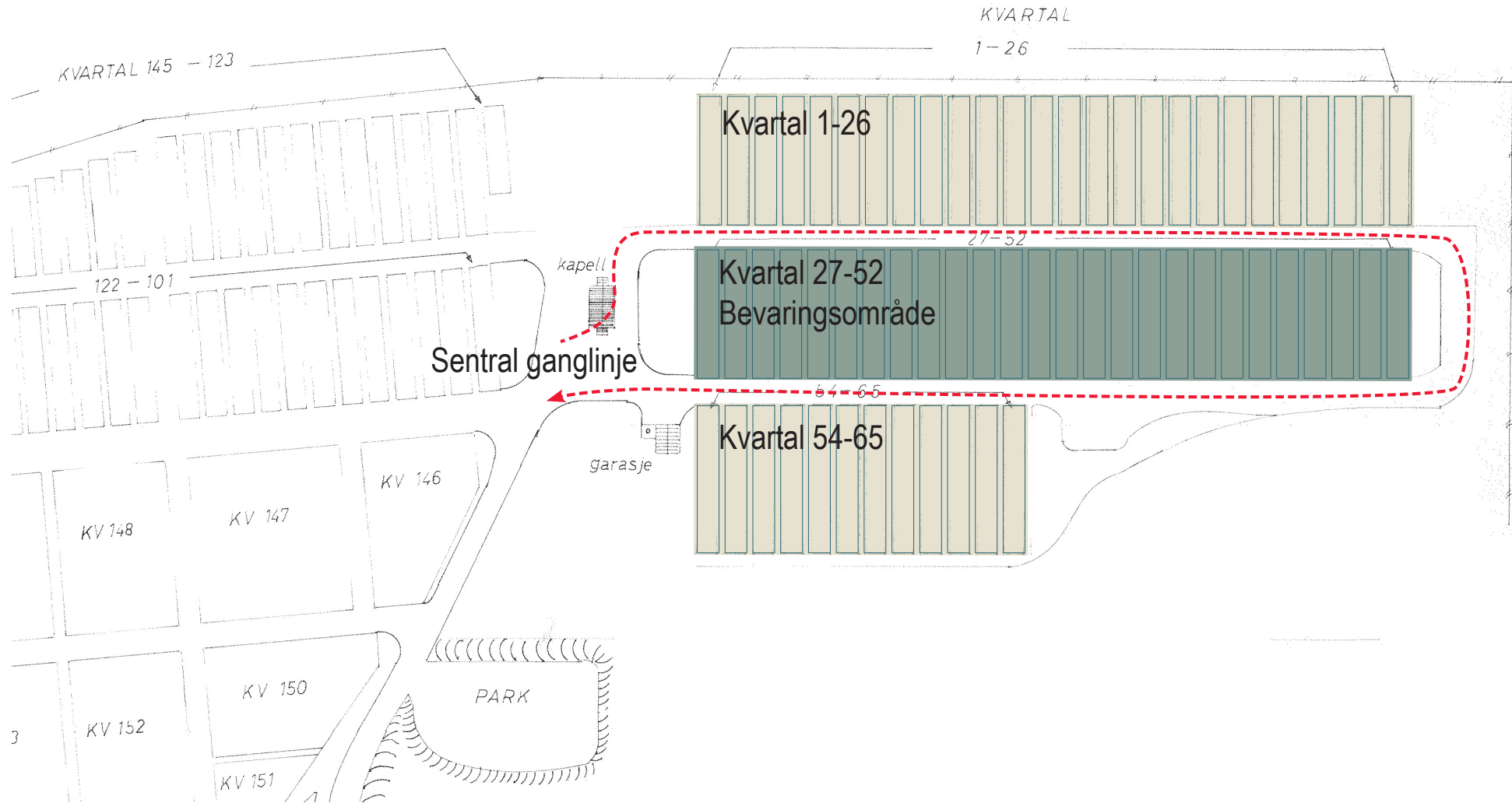
I delområder av kvartal 27-52 er det åpne partier uten gravminner. I disse åpne partiene kan man vurdere å etablere urnegraver. Bakgrunnen for at urnegraver foretrekkes framfor kistegraver er at disse ikke skader trærnes rotsystem. Urnegraver plasseres ofte relativt tett, her anbefales det at urnegravene plasseres med samme avstand som kistegraver slik at gravminnene ikke blir stående for tett. Gravminnene bør ha enkle, lave og rektangulære former som ikke dominerer de gamle gravminnene. Det utformes egen avtale med fester der dette reguleres. De som ønsker å velge gravminne fritt kan tilbys grav i annet kvartal. Ut over vanlige urnegraver kan det også etableres anonyme urnefelt i disse åpne partiene.

Ny bruk av gravkvartalet med urnenedsettelse vil kunne stimulere til økt besøk i det bevarte området.

Eksempel på gravminner som er enkle, lave og rektangulære.

BODØ KIRKEGÅRD

En sentral ganglinje omkranser bevaringsområdet.

Kulturmiljøet som opplevelsesressurs

Kvartal 27-52 vil framstå som en museumspark med sin unike samling av gravminner, varierte vegetasjon og tydelige avgrensning. Gravkvartalets sentrale beliggenhet vil gjøre kulturmiljøet godt eksponert. Ved gjenbruk av de omkringliggende gravkvartalene, vil 27-52 bli et område som mange vil oppleve i tilknytning til besøk av de nye gravene. Ganglinjen som omkranser 27-52 vil kunne bli en attraktiv turrunde på gravplassen. Mange har interesse av gravplasshistorie og mange liker å oppleve stemningen på eldre gravplasser, gravkvartalet kan bli en severdighet også for de som ikke har en grav å besøke her.

Sted	Felt	Rad	Grav	Tittel	Fornavn	Efternavn	Død	Første år	Siste år	Bilde1	Bilde2	Bilde3	Kategori	Vern	Begrunnelse	Materiale	Innrømming	Dekke	Tilstand	Ny stein	Merknad	Innskrift	Flere gravnummer	Gravnummer	Dato for reg.		
Bodø	1	1	1		Hildur Charlotte	Karlsen	1905	1905	1955	442042.jpg	S8303157.jpg		A	Bevares	Persor Stein	Jern	Gress	gget god				Snekk	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	2
Bodø	1	1	47		Lucie	Aamodt	1905	1905	1956	448523.jpg	S8303160.jpg		A	Bevares	Dekor Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	AKA - AD	25
Bodø	3	1	5		Smedr	Johan Johansen	1907	1907	1931	S8303171.jpg			A	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	AKA - AD	7
Bodø	4	2	29		Hedvig	Elfrida Hanssen	1909	1909	1985	442209.jpg	S8303191.jpg		A	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god				Telefon	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	78
Bodø	4	2	8		Olea	Sofie Balhald	1909	1909	1909	442185.jpg	S8303187.jpg		A	Bevares	??? Stein		Gress	gget god				Falt ne	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	1407
Bodø	7	2	14		Lærer	Karl Magnus Ross	1936	1936	1940	448442.jpg	S8303211.jpg		A	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god				Lærer	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	2653
Bodø	8	2	45		Mikal	Larsen Nebbe	1914	1914	1954	S8303221.jpg			A	Bevares	Navn Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	97
Bodø	13	1	37		Notma	Johan Wåge	1920	1920	1920	S8303265.jpg			A	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	33
Bodø	13	1	39		Rachel	Tjærandsen	1920	1920	1920	S8303266.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	AKA - AD	34
Bodø	13	2	40		Hanna	Josefine Fredriksen	1920	1920	1954	S8303268.jpg			A	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god				Dekor	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	121
Bodø	16	2	12		Magdalena	Pettersen	1922	1922	1922	S8303305.jpg			A	Bevares	Dekor Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	AKA - AD	131
Bodø	18	2	4		Odd	Norum	1926	1926	1926	S8303327.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	ET - VE	647
Bodø	18	2	8		Willy	Karlsen	1926	1926	1926	S8303328.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	648
Bodø	18	2	25		Eina	Danielsen	1932	1932	1932	S8303330.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god				Løs pl	Nedsenket		23.mai	ET - VE	650
Bodø	18	2	38		Marie	Helene Johansen	1932	1932	1932	S8303339.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god				Vellet	Forhøyet		23.mai	ET - VE	651
Bodø	18	2	41		Johnny	Brekke	1933	1933	1933	S8303340.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	652
Bodø	19	2	2		Gunnar	Berg	1926	1926	1953	S8303348.jpg			A	Bevares	Krigen Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	ET - VE	145
Bodø	20	1	37		Arnthine	Falck	1929	1929	1929	S8303359.jpg			A	Bevares	Navn Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	62
Bodø	23	2	10		Murme	Thomas Von W Sneve	1923	1923	1973	S8303399.jpg			A	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god				Murme	Løse bokstave		23.mai	ET - VE	163
Bodø	24	1	15		Idar	Hansen	1935	1935	1935	S8303409.jpg			A	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	ET - VE	76
Bodø	24	1	17		Skredc	Andreas Kristof Kristoffersen	1939	1933	1939	S8303410.jpg			A	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god				Skredc	Nedsenket		23.mai	ET - VE	77
Bodø	25	2	2		Enkefr	Emilie Marie B. Larsen	1942	1942	1942	S8303432.jpg			A	Bevares	Tittel Stein	Stein	Gress	gget god				Enkefr	Forhøyet		23.mai	ET - VE	85
Bodø	26	1	5		Jorunn	Hansen Rystad	1942	1942	1942	S8303441.jpg	S8303440.jpg		A	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god				Farger	Nedsenket		23.mai	ET - VE	178
Bodø	26	1	21		Hilmar	Leikvik	1941	1941	1941	S8303447.jpg			A	Bevares	Krigen Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	87
Bodø	3	1	8		Margrethe	Jakobsen	1935	1935	1935	442141.jpg	S8303172.jpg		B	Bevares	Miljø Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	1384
Bodø	3	1	17		Thora	Margreth Johnsen	1907	1907	1907	442148.jpg	S8303173.jpg		B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	53
Bodø	5	2	38		Bjarne	J.S.P. Sommernes	1910	1910	1980	S8303199.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget g	Ny stein				Nedsenket		23.mai	AKA - AD	110
Bodø	8	2	8		Hans	Jakob Hansen	1913	1913	1913	S8303218.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	184
Bodø	10	2	10		Hans	Berg Hammer	1915	1915	1915	S8303239.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	112
Bodø	11	1	9		Diakon	Petrine Johannessen	1917	1917	1917	S8303244.jpg			B	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god				Født i	Nedsenket		23.mai	AKA - AD	26
Bodø	11	2	2		Signe	Sofie Magnussen	1917	1917	1917	S8303246.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	114
Bodø	11	2	7		Toralf	Magnussen	1917	1917	1917	S8303245.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	118
Bodø	12	1	29		Amalie	Johansen	1918	1918	1918	S8303259.jpg			B	Bevares	Dekor Stein		Gress	gget god				Falt ne	Forhøyet		23.mai	AKA - AD	30
Bodø	13	2	32		Hennegea	Mat Lerfeld	1919	1919	1919	S8303267.jpg			B	Bevares	Navn Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	120
Bodø	14	2	16		Lovise	Marie Krane	1920	1920	1926	S8303282.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	AKA - AD	123
Bodø	17	2	8		D/s ek:	Heiberg Pedersen	1924	1924	1962	S8303316.jpg			B	Bevares	Tekst Stein	D/s	Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	137
Bodø	17	2	14		Hans	Andreas Johnsen	1932	1932	1932	S8303318.jpg			B	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	ET - VE	138
Bodø	18	2	2		Konstine	Amalii Hepsøe	1925	1925	1957	S8303334.jpg			B	Bevares	Dekor Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	141
Bodø	18	2	12		Kjell	Mathias Johansen	1949	1949	1949	S8303336.jpg			B	Bevares	Miljø Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	143
Bodø	18	2	51		Helene	Hunstad	1934	1934	1934	S8303333.jpg			B	Bevares	Barne Stein		Gress	gget god					Forhøyet		23.mai	ET - VE	655
Bodø	19	1	5		Fredrikke	Johar Lundlie	1926	1926	1926	S8303342.jpg			B	Bevares	Miljø Stein		Gress	gget god				Minnet	Nedsenket		23.mai	ET - VE	52
Bodø	19	1	45		Leif	Artur Høye Jeppesen	1928	1928	1928	S8303347.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	57
Bodø	20	1	9		Inger	Marie Pedersen	1928	1928	1975	S8303355.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	58
Bodø	20	1	21		Hansine	Johansen	1929	1929	1929	S8303356.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god				Faller	Nedsenket		23.mai	ET - VE	59
Bodø	20	1	29		Alfred	Olvsen	1929	1929	1955	S8303358.jpg			B	Bevares	Stein Stein		Gress	gget god					Nedsenket		23.mai	ET - VE	61
Bodø	20	1	45		Overpl	Karl Oluf Olsen	1930	1930	1972	S8303360.jpg			B	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god				Overpl	Nedsenket		23.mai	ET - VE	63
Bodø	20	2	42		Eivind	Mareno Johansen	1930	1930	1930	S8303363.jpg			B	Bevares	Miljø Stein		Gress	God					Nedsenket		23.mai	ET - VE	150
Bodø	21	1	11		Maskir	Cornelius Cornelussen	1930	1930	1944	S8303367.jpg			B	Bevares	Tittel Stein		Gress	gget god				Maskir	Nedsenket		23.mai	ET - VE	65

Eksempel på registreringsskjema utarbeidet av Verneplangruppa utnevnt av Bodø kirkelige fellesråd.

Konsekvenser av planen

Lovgrunnlag for bevaring av gravplass

Gravferdslovens forskrift

Gravferdslovens forskrift har bestemmelser om bevaring:

§ 27. Bevaring

Kirkelig fellesråd kan vedta at områder av gravplassen eller enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Slikt vedtak kan bl.a. gjøres dersom gravminner på et område av gravplassen eller en grav er av en viss alder, at det representerer en stilhistorie, har et lokalt særpreg i form eller materialbruk, gir uttrykk for en interessant personalhistorie eller er unikt. Gravplassvedtektene skal inneholde egne bestemmelser for de områder eller graver som vedtas bevart

Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø - T-3/2000

Det såkalte "Kirkerundskrivet" T-3/2000 utgitt av Kirke-, utdannings- og forsknings-departementet og Miljøverndepartementet har også bestemmelser om bevaring:

Gravminner

Kirkelig fellesråd har et ansvar for å vurdere om bevaring av enkeltgraver eller deler av kirkegården er aktuelt, og kan etter § 27 i gravferdsforskriften vedta at områder av kirkegården eller enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Dette gjelder utstyr som er i kirkegårdens eie, eller i privat eie når det gjøres avtale om bevaring. Fellesrådet bør se til at det iverksettes sikringstiltak for å sikre at særlig bevaringsverdige gravminner ikke forfaller/forringes. Riksantikvaren kan bistå med rådgivning vedrørende konserverings- og sikringstiltak.

Gravminner i kirkegårdens eie som er eldre enn 60 år og yngre enn fra 1536, skal ikke flyttes eller fjernes før vedkommende fylkeskommune/samisk kulturminneråd har hatt anledning til å uttale seg. Når det gjelder flytting eller fjerning av kulturhistorisk verdifulle gravminner i privat eie, bør fylkeskommunen/samisk kulturminneråd varsles på forhånd. Når uttalelse skal innhentes, forelegges saken skriftlig med foto av de aktuelle gravminner. Dersom kirkelig fellesråd ikke ønsker å følge kulturminnemyndighetens råd, kan saken klages inn for bispedømmerådet.

"Kirkerundskrivet" pålegger i hht § 3.2 kirkelig fellesråd et ansvar for å vurdere om bevaring er aktuelt og iverksette sikringstiltak.

Hjemmel for bevaringsplanen på Bodø kirkegård

Gravferdslovens forskrift (se over) krever at gravplassvedtektene skal inneholde egne bestemmelser for de områder eller graver som vedtas bevart. Ved utarbeidelsen av bevaringsplan er det derfor også nødvendig å utarbeide bestemmelser om bevaring av gravutstyr i gravplassvedtektene. For at vedtektene skal være juridisk bindende må disse vedtas av Bodø kirkelig fellesråd og godkjennes av bispedømmerådet. Vedtektene gir regler om at gravutstyr som er omfattet av planen ikke kan flyttes eller endres. I forbindelse med utarbeidelse av bevaringsplanen er det foreslått følgende:

§11. Særbestemmelser for bevaring av grav / gravsted på Bodø kirkegård, kvartal 27-52

De områdene som er vedtatt bevart er definert på kart. Den enkelte grav med bevaringsverdig utstyr er avmerket på godkjent gravkart for hvert enkelt felt. Hver enkelt grav i området som har bevaringsverdig utstyr, er registrert på særskilt skjema.

Gravfester som er berørt av vedtaket, underrettes særskilt. Det gjøres skriftlig avtale med eieren/festeren om bevaring.

Bevaring av gravminnet skal ikke være til hinder for videre bruk av gravstedet, men Bodø kirkelege fellesråd kan kreve urnenedsettelse der hensyn til bevaring av gravutstyret er i konflikt med gjennomføring av kistebegravelse.

Navnetilføyer på bevaringsverdig gravutstyr kan skje på gravminnets skriftflate(r). Det tillates ikke påført andre navn enn på personer som er gravlagt i gravstedet. Dersom det ikke er mulig å føye flere navn og data på gravminnet, kan det monteres en liggende navneplate på gravstedet. Størrelse og plassering av navneplate skal i hvert tilfelle godkjennes av Bodø kirkelig fellesråd. Gravutstyret skal ikke tilføres nye elementer i form av lykter, vaser, figurer e.l. Eksisterende gravutstyr som er en del av det opprinnelige gravminnet eller utsmykningen skal ikke fjernes.

Gravutstyr som er yngre enn 60 år kan flyttes eller fjernes. Ved vurdering av nytt utstyr skal det legges særlig vekt på materialbruk, form og størrelse, slik at det nye utstyret i størst mulig grad harmonerer med det som er bevart. Nytt utstyr må i hvert enkelt tilfelle godkjennes av Bodø kirkelig fellesråd.

Når festeavtale for grav med bevaringsverdig gravutstyr avsluttes, vurderer Bodø kirkelig fellesråd å overta vedlikehold av gravutstyret. Graver med gravutstyr som er vurdert som meget bevaringsverdig skal som regel ikke tas i bruk igjen til ny gravlegging.

Framtidig bruk av graver med bevaringsverdig gravutstyr

Gravlegging / urnenedsettelse

Gravene kan fremdeles brukes som tidligere. Det må tas stilling til om graver med spesielt store og tunge gravminner og gravplater ikke lenger skal tillates brukt til kistegraver. Dette er først og fremst et praktisk spørsmål som har liten betydning for selve bevaringsplanen, men som må tas alvorlig av hensyn til de ansatte på gravplassen.

Feste - opphør av festeavtale

Alle graveiere beholder sine festeavtaler og rettigheter vedrørende bruk av gravstedet. Det forutsettes også at de fremdeles dekker utgifter til stell og vedlikehold.

Graver hvor festet er gått ut og ikke ønskes fornyet av familien overtas av Bodø kirkelig fellesråd.

Varsling av festere av graver med bevaringsverdige gravminner - inngåelse av avtale

Når bevaringsplanen er vedtatt må alle graveiere innenfor bevaringsområdet varsles med orientering om hvilke konsekvenser bevaringsplanen har. I denne forbindelse sendes de oppdaterte gravplassvedtektene med. For graver med bevaringsverdige gravminner sikrer vedtektene at gravminnet ikke endres eller tilføyes elementer som forringer verdien. Det gis også føringer for påføring av nye navn når det opprinnelige gravminnet er fullt. Det at gravminnet foreslås bevart skal imidlertid ikke være til hinder for bruk av gravstedet.

På bakgrunn av gravplassvedtektene inngås en avtale med fester.

Punkter som avtalen bør inneholde:

1. Bevaring av gravminnet skal ikke være til hinder for videre bruk av gravstedet, men Bodø kirkelig fellesråd kan kreve urnenedsettelse der hensyn til bevaring av gravutstyret er i konflikt med gjennomføringen av kistebegravelse.
2. Gravminnet skal ikke fjernes eller erstattes. Når festeavtalen opphører overtas gravutstyret av Bodø kirkelig fellesråd.
3. Gravutstyret skal ikke tilføres nye elementer i form av lykter, vaser, figurer eller lignende. Eksisterende gravutstyr som er en del av det opprinnelige gravminnet eller utsmykningen skal ikke fjernes.
4. I de tilfellene hvor gravminnets tekstflate er full, legges en enkel gravplate i bakken, i høyde med terreng. Navnetilføyer ved slike gravminner skal godkjennes av Bodø kirkelig fellesråd.

Gjenbruk av graver med bevaringsverdig gravutstyr

Det anbefales at graver med gravminner, som er vurdert som bevaringsverdige, som regel ikke tas i bruk til ny gravlegging etter at festet har opphørt.

Der det fortsatt er ønske om å bruke graven, men hvor gravminnet ikke har plass til flere navn anbefaler vi at man kan tillate å legge til et nytt gravminne i form av en liggende plate, samtidig som det gamle bevaringsverdige gravutstyret opprettholdes. Det anbefales at graver av denne typen bare tillates brukt til nedsetting av urner, dvs. at gravstedet festes som en urnegrav.

Vi anbefaler at gravminner ikke gjenbrukes. Når en bevarer kulturminner på en gravplass er det viktig å skille mellom det som er kulturminner og nye gravareal. Autentisitet, at det er uendret og fremstår som opprinnelig, er et viktig kriterium for et kulturminne. Når en flytter, sliper ned, fjerner dekor, setter på nye navn, mister gravminnet all autentisitet og er ikke lenger et kulturminne. I stedet sår det tvil om hva som har vært skikk i gammel tid. Gjenbruk er derfor til ulempe for gravplassen som kulturmiljø.

Gravsteinen kan derimot være egnet til gjenbruk som materialressurs, men da må steinen gis en helt ny utforming med et moderne formspråk. For eksempel kunne en tatt disse i bruk til å lage navneplater i bakken i tilknytning til de bevaringsverdige gravminnene. Fordelen med det er muligheten for lik steintype.

Gravminner uten bevaringsverdi i bevaringsområdet

Restriksjoner på valg av gravminner

Innenfor bevaringsområdene ligger det graver uten bevaringsverdig gravminner og gravutstyr som fortsatt kan være i bruk. Bevaring av gravminner skal ikke være til hinder for videre bruk av graven, men ved utskifting av disse legges det føringer for valg av nye gravminner. I føringene tilstrebes det at nye gravminner har enkle klassiske geometriske former og at løse dekorgjenstander som lykter og fugler bør unngås. Ved montering av nytt gravminne må dette i hvert enkelt tilfelle godkjennes av Bodø kirkelige fellesråd.

Varsling av gravfestere

Gravfestere av gravsteder som ligger innenfor et bevart gravmiljø, men hvor det ikke er knyttet bevaringsverdi til gravminnet, må også varsles om at det gjelder særskilte bestemmelser for valg av gravutstyr på kvartal 27-52 på Bodø kirkegård.

Dersom fester ikke ønsker å forlenge feste av graven anbefales det at graven tas ut av bruk.

Eksempel på gravminne hvor mose bør fjernes fra toppen og hvor skriflatten bør holdes fri for lav.

Restaurering av gravutstyr

Mange av gravminnene har behov for restaurering. Det er viktig at gravminnene som nå er plukket ut for bevaring settes i stand, slik at disse ikke går tapt.

Alle gravminner som står skjevt må rettes opp.

Steingravminner må vaskes med jevne mellomrom. Mose må alltid fjernes da den holder på vannet og medfører forvitring når det blir frost. Lav på harde bergarter utgjør derimot i liten grad noen fare for gravminnet. Lav kan være, i motsetning til mose, en verdi for kulturminnet i det den tilfører gravminnet patina. I slike tilfeller bør skriftflaten holdes fri for lav, mens man i mindre grad behøver å gjøre tiltak på gravminnets kanter og bakside. Det er viktig at gravminnene ikke vaskes for hardt; sandblåsing og høytrykksspyling vil ødelegge gravminnet og må ikke brukes. Veiledning på metode for vasking av gravminner finnes i boken «Gravminner gjennom tusen år» av Helge Klingberg.

Mose er spesielt uheldig for gravminner i betong, da overflaten på gravminnet brytes ned når mose vokser der. Gravminner av betong bør derfor rengjøres oftere enn gravminner av stein.

Gravplatene, både i støpejern og stein, bør løftes opp og legges i grusbed. De blir lett overgrodd når de ligger i gress og de er da mer utsatt for å bli ødelagt. Gravplatene i seg selv ser imidlertid ut til å være i god tilstand.

På en del gravminner er skriften blitt uleselig. Oppfrisking av innskrifter på bevaringsverdige gravminner er imidlertid et arbeid for eksperter.

Familiegravstedene som enten er omrammet av en steinramme i gulvnivå eller omkranset av et gjerde var opprinnelig ikke anlagt med kortklipt gressplen slik det er i dag. Ved å gå tilbake til eldre bilder fra kirkegårdene i Bodø, vil det kunne være mulig å få et inntrykk av hva som var tradisjonen med hensyn til gulvet i denne type familiegravsteder. Antagelig var det skjellsand eller en form for lys singel som var mest brukt. Ved å tilbakeføre det opprinnelige gulvmaterialet i disse familiegravstedene, vil disse gravmiljøene tre tydelig fram i kontrast til de omkringliggende gressplene.

Reparasjon av gravminner i støpejern eller smijern er et arbeid for eksperter. Slike tiltak bør planlegges som egne prosjekter. Selv om gravfesterene i teorien har ansvar for istandsetting av sine gravsteder, vil det i mange tilfelle være vanskelig å få gjennomført tiltak hvis ikke det offentlige yter økonomisk støtte. Riksantikvaren har tidligere gitt tilskudd til tilsvarende prosjekter som

dette og det ville være fornuftig å undersøke mulighetene omkring det.

Her vil vi spesielt gjøre oppmerksomme på den store gravrammen av smijern i felt D. Dette er et fremragende smijernsarbeid som det knapt kan finnes sidestykke til i Norge. Denne gravrammen er i ferd med å ruste i stykker. Istandsetting av gjerdet krever spesialkompetanse og det anbefales at man søker faglige råd om hvordan man går frem for å sette det i stand. Ved Norsk folkemuseum har de en konservator som er ekspert på jern, som kan kontaktes om dette: Jan Petter Brennsund (jan.petter.brennsund@norskfolkemuseum.no).

Kilder

Klingberg, H. (2013) Gravminner gjennom tusen år. Stokke: E-forl. 144 s.

Klingberg, H., Sørmoen, O. og Wefald, A. (2005). Kirkegården: et levende kulturminne. Oslo: ARFO. 142 s.

Verneplangruppa, utnevnt av Bodø kirkelige fellesråd. (ca 2010). Gravplan Bodin.